

sett använt sig av en motsvarande åtskillnad för att utmana samhället i emancipatorisk riktning. Detta kräver dock att en prioriterar det gemensamma framför det privata, vilket framgångsteologerna misslyckas med. Trots denna möjlighet håller Gerle fast vid det lutherska alternativet.

Bokens bredd av källmaterial och teorier är både en styrka och en svaghet. Den ger henne förstås många belägg för sina teser, och dessa teser får i sin tur relevans för många olika områden. Samtidigt kan hon inte göra en djupgående analys av varje område. För en politisk-teologisk bok med ”klimat” i undertiteln innehåller *Vi är inte idioter* exempelvis förvånansvärt lite ekoteologi och miljöpolitik; de diskuteras ganska kortfattat. Det framgår heller inte tydligt varför en luthersk etik, utan åtskillnad mellan kristna och andra, är att föredra framför det svenska frikyrkliga alternativet, där kyrkan kan utmana samhället till emancipation. Med tanke på den roll åtskillnaden mellan kyrka och stat spelar i en del samtida teologi (till exempel i Stanley Hauerwas etik) är detta olyckligt.

Vidare varierar kvalitén på Gerles källmaterial. Vissa delar baseras på högaktuell forskning medan andra är betydligt mindre välgrundade. I kapitlet ”Klimatet och människans villkor” utgörs exempelvis en majoritet av källorna av dagstidningar, radiointervjuer och annat källmaterial som i bästa fall kan beskrivas som populärvetenskapligt. Flertalet akademiska referenser i kapitlet är dessutom teologiska eller filosofiska, inte empiriska, vilket gör samhällsanalysen något skakig.

Trots dessa brister anser jag boken vara ett viktigt bidrag till det etiska och teologiska samtalet om nyliberalism, som sammanför en mängd relevanta erfarenheter, forskningsresultat och teorier. Gerle är långt ifrån den första etikern eller teologen som kritiserar nyliberalismen, men en av få som gjort det med fokus riktat mot Sverige. För den som vill förstå det svenska samhället ur ett teologiskt perspektiv är *Vi är inte idioter* värdefull läsning.

Johan Hylander Theil
Teol. mag., Göteborgs universitet
DOI: 10.51619/stk.v10i13.28243

Darren Roso. Daniel Bensaid: *From the Actuality of the Revolution to the Melancholic Wager*. Leiden & Boston: Brill, 2024. 822 s.

Hur förbli revolutionär när den revolutionära eran är över? Frågan drevs till sin spets bland marxistiska intellektuella mot slutet av 1980-talet. Att detta skedde i Frankrike mer än någon annanstans är inte så märkligt. 1989 firades tvåhundraårsjubileet av franska revolutionen med pompa och ståt, och året dessförinnan blickade många tillbaka på de tjugo år som förflutit sedan studentrevolutionerna i maj 1968. För de som förblivit sina radikala ideal trogna var dessa jubileer dock vidhäftade med melankoli och tvetydighet. På den internationella arenan rusade nyliberalismens segertåg fram och på hemmaplan hade François Mitterrand just tillträtt sin andra mandatperiod. Den intellektuella parnassen fylldes sedan ett årtionde tillbaka av en växande skara forna maoister – de ”nya filosoferna” – som nu ägnade hela sin kritiska energi åt att gissla sitt eget radikala förflutna. När Östblocket inom loppet av ett par år föll samman som ett korthus fick dessa tänkare vatten på sin kvarn: revolutionärt tänkande leder per automatik till totalitarism. Dags att begrava Marx en gång för alla.

Så hur förbli revolutionär eller åtminstone radikal när den politiska och ekonomiska liberalismen fått sista ordet och alla alternativa samhällsordningar dödförklarats? Ett av de mer välkända försöken att svara an på frågan återfinns i Jacques Derridas skrift *Marx spöken* som kom ut på franska 1993. Att just Derrida författade ett verk om Marx vid den här tiden uppfattades nog av en och annan som både förvånande och otidsenligt. Förvånande därför att Derridas tänkande i hög grad hade vuxit fram i kritisk kontrast till 1960-talets marxistiskt präglade klimat. Otidsenligt därför att kommunismen, enligt den dominerande liberala retoriken, en

gång för alla bevisat sin egen ohållbarhet. Otidsenligheten var emellertid Derridas själva poäng. Var inte det närmast tvångsmässiga uppreparandet av att vi var färdiga med Marx om något ett tecken på att vi inte alls var färdiga med Marx – på att de oreserveerade segerropen över marknadsliberalismen bara tjänade till att skyla över den inbyggda orättfärdigheten i den framväxande globala världsordningen? Med tiden har *Marx spöken* kommit att bli något av en modern klassiker, ett närmast profetisk dokument, och en självklar referenspunkt i nutidens politisk-filosofiska debatter.

Mindre känt, åtminstone i den engelskspråkiga akademiska världen, är ett annat djärvt och originellt försök att återvända till Marx vid samma tid: Daniel Bensäids bok *Marx l'intempestif* ("Den oläglige Marx") från 1995. Precis som Derrida kom Bensäid från en sekulär judisk-algerisk bakgrund, men till skillnad från Derrida hade hans intellektuella bana inte varit den snävt akademiska. Istället hade han ett långt liv bakom sig som politiskt aktiv inom den Fjärde Internationalen, både som ledare för dess franska sektion och som verksam för internationalens räkning i det demokratiska återuppbyggandet av Brasilien och dessförinnan Argentina. Det var först i skiftet mellan 1980- och 90-talet som hans mer omfattande filosofiska författarskap började ta form, bland annat som en följd av att han smittats av HIV och tvingats trappa ner på resande och fysiskt ansträngande åtaganden. Det var också den decennier långa behandlingen av bromsmediciner som till sist skulle förorsaka hans alltför tidiga död i cancer 2010.

Om Bensäids namn hamnade i skymundan efter hans bortgång pågår sedan några år en betydande återupptäckt av hans verk som en av de viktigaste ansatserna att förnya det marxistiska filosofiska arvet. År 2023 ägnade tidskriften *Rethinking Marxism* ett temanummer åt hans tänkande och för närvarande förbereds ett symposium på det internationella nätforumet Political Theology (politicaltheology.com). I föl gjorde

också det första försöket att ge en omfattande presentation av Bensäids liv och verk: Darren Rosos drygt 800-sidiga studie *Daniel Bensäid: From the Actuality of the Revolution to the Melancholic Wager* (Brill, 2024). Med förbehåll för att Rosos akademiska prosa bitvis är tungrodd och uppreparande (boken hade med fördel kunnat kondenseras ner till färre sidor) är detta en utmärkt systematisk genomgång av Bensäids filosofi – från hans masteruppsats om Lenins krisbegrepp 1968 till hans sista skrifter i kölvattnet av 9/11 och vad som då ofta beskrevs som det postpolitiska tillståndet.

Som grundläggande grepp för sin framställning delar Roso in Bensäids tänkande i två faser: före och efter 1989. Att denna tid rent biografiskt var en brytningstid för Bensäid har redan antytts. Men det var inte bara sjukdomen som betingade ett skifte i hans liv och verk mot slutet av 1980-talet. Lika betydande var det inledningsvis antydda politiska klimatet och insikten om att den revolutionära eran definitivt var över. Om det var så att det radikala tänkandet nått en återvändsgränd kunde man fråga sig om detta inte i viss mån hade att göra med att detta tänkande alltmer kommit att stelna i sina egna former. Precis som för Derrida blev insikten om det revolutionära projektets kris för Bensäid en sporre att återvända till Marx. I tydlig parallell till Derrida gjorde han det också genom att ta en omväg via judisk-filosofiska källor, i synnerhet Walter Benjamin, men även Franz Rosenzweig, Gershom Scholem och Ernst Bloch.

Roso visar hur den "messianska vändning" som sker i Bensäids tänkande vid denna tid mer än något annat är det som lägger grunden för hans förnyelse av det marxistiska filosofiska arvet under de efterföljande åren. I Benjamins messianska tydningar av historien finner Bensäid resurser för att bryta med den dogmatiska, deterministiska och positivistiska anda som genomsyrat stora delar av det franska marxistiska tänkandet under efterkrigstid. Den messianska tiden, i Benjamins tappning, är inte en kronologisk resa mot ett

framtida fullkomligt tillstånd. Den är istället nuets tid, enigmatiskt fångad i de berömda avslutande orden i hans *Historiefilosofiska teser*: ”Ty varje sekund ... var den lilla port genom vilken Messias kunde inträda.”

Den hållning som fångas här ska inte förväxlas med historielöshet. Istället handlar det om att bryta med fantasin om att historien skulle följa en given väg mot den perfekta revolutionära omstörtningen. Bensaïd läser Benjamin som en djupt anti-utopisk tänkare. Att förlägga den förlösande tiden till nuet är att kalla till handling i varje ögonblick, hur provisoriskt och otillräckligt det än må vara. Det är också att säga att vi aldrig blir färdiga med det förlösande arbetet. Och just här finner Bensaïd svaret på frågan om hur förbli revolutionär när den revolutionära eran är över. Vi behöver helt enkelt släppa fetischiseringen av det revolutionära ögonblicket och erkänna att verkligt revolutionära förvandlingar sker över tid och kräver tålamod och ihärdighet. Här kan man tänka på en av de mest genomgripande omvälvningarna i människans historia: de gångna hundra årens förvandling av kvinnans ställning i stora delar av världen. Samtidigt påminner oss just detta exempel om att det revolutionära arbetet aldrig är fullbordat och att rättvisan i varje stund måste erövrats på nytt. Eller som Derrida formulerade saken med anspelning på en berömd talmudpassage: om vi en dag plötsligt skulle stöta på Messias skulle vi bli tvungna att fråga honom: ”När kommer du att komma?” (Quand viendras-tu?).

Jayne Svenungsson
Professor i systematisk teologi,
Lunds Universitet
 DOI: 10.51619/stk.v10i13.28244